

Θεογνωσία, αυτογνωσία και ηθική (Γεώργιος Ι. Μαντζαρίδης, Ομότιμος Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.)

/ [Πεμπουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)



Προϋπόθεση για την αναζήτηση και γνώση του Θεού, όπως και για την καλλιέργεια της ηθικής ζωής, είναι η αυτογνωσία. Πρωτίστως μάλιστα η επίγνωση του ανθρώπου ότι δεν είναι αίτιος της υπάρξεώς του. Κάθε άνθρωπος γνωρίζει ότι δεν οφείλει την ύπαρξή του στον εαυτό του η ότι έχει το είναι «δεδανεισμένον» [1]. Η επίγνωση αυτή διατηρεί τον άνθρωπο μέσα στα όριά του και τον προφυλάσσει από την εκτροπή.

Ο όσιος Συμεών ο Νέος Θεολόγος παρατηρεί: «Πάντα, ως οράται, τα άλογα ζώα την εαυτών φυλάττει και φύσιν και τάξιν, και τους ιδίους όρους έκαστον αυτών ουχ υπερβαίνει ποτέ. Ούτος δε ο χειρί Θεού πλασθείς, ο λόγω και αυτεξουσιότητα παρ' αυτού τιμηθείς, ουκ εις δέον εχρήσατο τη αξία, ουδέ την ιδίαν επέγνω ασθένειαν, ουδέ ενέμεινεν εν τοις υπό του Θεού εντεθείσι τη φύσει αυτού αγαθοίς,

ουδέ εντός των ιδίων όρων έστη η τα εαυτού μέτρα συνήκεν» [2]. Η αυτεξουσιότητα του ανθρώπου έκανε και κάνει δυνατή την εκτροπή από τα όρια και τα μέτρα του.

Ο άνθρωπος υπάρχει ως δημιούργημα «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν» Θεού. Αυτό σημαίνει ότι για να περισώσει την ταυτότητά του και να παραμείνει στα όρια και τα μέτρα του οφείλει να διατηρήσει την εικόνα του αρχετύπου του. Το αρχέτυπο του ανθρώπου είναι ο άπειρος και απόλυτος Θεός. Έτσι ο άνθρωπος καλείται να κατευθύνεται διαρκώς προς το άπειρο και το απόλυτο. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ποθεί να γνωρίσει και να κατανοήσει τις έσχατες αιτίες των πάντων.

Παρά τούτα τα όρια της γνώσεως του ανθρώπου είναι περιορισμένα. Και αυτό δεν ισχύει μόνο για τον υπερβατικό η τον εξωτερικό του κόσμο αλλά και για τον ίδιο τον εαυτό του. Ως κτιστή και ζωντανή εικόνα του ζώντος Θεού μπορεί να δεχθεί την άκτιστη ζωή και γνώση του [3]. Μπορεί δηλαδή να ομοιάσει με τον Θεό και να γίνει κατά χάρη θεός μετέχοντας στην θεία ζωή, χωρίς να παύσει να είναι κτίσμα.

Η εωσφορική όμως έπαρση του ανθρώπου, που πραγματοποιήθηκε και πραγματοποιείται αδιάκοπα με την διάθεση της αυτοθεώσεώς του, αλλοίωσε την ταυτότητά του και τον εξέτρεψε από τα όριά του. Έτσι αλλοτριώθηκε από τον Θεό και «ματαιώθηκε» η ανύψωσή του προς το «καθ' όμοίωσιν». Αναδιπλώθηκε στον εαυτό του και εγκλωβίστηκε στην αρνητική φιλαυτία, που είναι «η προς το σώμα εμπαθής και άλογος φιλία» [4]. Πως λοιπόν μπορεί να γνωρίσει τον Θεό και να βαδίσει προς το «καθ' όμοίωσιν»;

Ο Απόστολος Παύλος γράφει ότι η αιώνια δύναμη του Θεού και η θεϊκή ιδιότητά του διακρίνονται καθαρά από τότε που δημιουργήθηκε ο κόσμος δια μέσου της κτίσεως. Όταν όμως ο άνθρωπος λατρεύει την κτίση και όχι τον δημιουργό της, σκοτίζεται ο νους του και ανοηταίνει [5]. Γι αυτό η γνώση του Θεού είναι αδύνατη χωρίς την κάθαρση του νου του. Το ίδιο ισχύει και για την αυτογνωσία του ανθρώπου. Στρεφόμενος αυτός στον εαυτό του δεν βρίσκει το φυσικό αλλά το παραμορφωμένο εγώ του.

Ο εκπεσμένος όμως και αλλοτριωμένος άνθρωπος δεν γνωρίζει τα όρια και τα μέτρα του ούτε μπορεί να καθαρίσει ο ίδιος τον νου του. Αυτό σημαίνει ότι για να γνωρίσει τον πραγματικό εαυτό του και να θεραπεύσει τον νου του, χρειάζεται βοήθεια έξω από τον εαυτό του. Η ανάγκη όμως κάποιας εξωτερικής βοήθειας φαίνεται να περιορίζει την ελευθερία του. Η αληθινή ελευθερία ορίζει η ίδια τον εαυτό της χωρίς καμία εξωτερική εξάρτηση. Πως μπορεί λοιπόν ο άνθρωπος να παραμείνει ελεύθερος, όταν μάλιστα έχει ολόκληρο το είναι του «δεδανεισμένον»;

Στην πραγματικότητα ο άνθρωπος δεν είναι όντως ελεύθερος, αλλά κλήθηκε να γίνει ελεύθερος [6]. Και γίνεται όντως ελεύθερος, όταν πραγματοποιεί το «καθ' ὁμοίωσιν»· όταν ενεργοποιείται και γίνεται κοινωνός του άκτιστου Τριαδικού Θεού, που έχει απόλυτη ελευθερία και καλεί τον άνθρωπο στην ελευθερία της Βασιλείας του. Όσο ο άνθρωπος περιορίζεται στην κτιστότητα της φύσεώς του, δεν είναι ελεύθερος. Είναι όμως αυτεξούσιος. Έχει δηλαδή την εξουσία να επιλέγει ανάμεσα στις δυνατότητες που του προσφέρονται· να ομοιάσει προς το αρχέτυπό του ή να εκτραπεί ακολουθώντας την δαιμονική προτροπή· «διανοιχθήσονται υμών οι οφθαλμοί και έσεσθε ως θεοί» [7].

Η αυτεξουσιότητα δεν είναι καθεαυτήν ελευθερία. Είναι οδός προς την ελευθερία. Ήδη όμως η έμφυτη παρουσία της στον άνθρωπο τον παρακινεί στην αναζήτηση της ελευθερίας. Εδώ ακριβώς δημιουργείται το πρόβλημα για τον άνθρωπο. Θα αναζητήσει την ελευθερία του από την κτιστή ύπαρξή του, δηλαδή από το «δεδανεισμένο» είναι του, ή θα στραφεί προς τον άκτιστο Δημιουργό του; Θα θελήσει να λάβει ως θεία δωρεά την χαρισματική θέωση ή θα επιδιώξει την εωσφορική αυτοθέωση;

Στο πλαίσιο αυτό αναφύεται και το ζήτημα της ηθικής αυτονομίας του ανθρώπου. Η ηθική αυτονομία θέλει τον «νόμο», στον οποίο στηρίζεται η ηθική κρίση του ανθρώπου, να αντλείται από τον ίδιο τον άνθρωπο. Αντίθετα η ηθική ετερονομία θέλει τον «νόμο» αυτόν να προέρχεται από κάποια εξωτερική αυθεντία, όπως π.χ. η θρησκεία, η πολιτεία, η ιδεολογία. Πως μπορεί όμως ο άνθρωπος να έχει ορθή ηθική κρίση, όταν ο νους του είναι σκοτισμένος; Η πως μπορεί να παραμένει αυτεξούσιος, όταν κατευθύνεται από κάποια εξωτερική αυθεντία; Τα ερωτήματα αυτά απασχολούν διαχρονικά την ηθική σκέψη.

Κάθε θρησκευτική ηθική καλώντας τον άνθρωπο να υποταχθεί σε κάποια θρησκευτική αυθεντία είναι ετερόνομη. Το ίδιο ισχύει και για κάθε ιδεολογική ή πολιτική ηθική. Αντιθέτως η φιλοσοφική ηθική θέλοντας την αυτονομία αναζητεί να βρει μέσα στον άνθρωπο τον «νόμο» της ηθικής κρίσεως. Εισηγητές της αυτόνομης ηθικής υπήρξαν οι σοφιστές με πρωτοστάτη τον Πρωταγόρα που διατύπωσε και την αρχή: «Πάντων χρημάτων μέτρον εστίν άνθρωπος, των μεν όντων ως έστιν, των δε ουκ όντων ως ουκ έστιν» [8].

Κατά τους νεώτερους χρόνους ο σπουδαιότερος εκπρόσωπος της αυτόνομης ηθικής ήταν ο Κάντιος. Ηθικότητα κατά τον Κάντιο είναι «ο σχετισμός των πράξεων προς την αυτονομία της θέλησης». Και «αυτονομία της θέλησης» είναι η ιδιότητά της «να είναι η ίδια νόμος για τον εαυτό της» [9]. Η ηθική αυτή αποθεώνει τον άνθρωπο και προβάλλει τον ατομισμό. Η πραγματεία του Καντίου

για Τα θεμέλια της μεταφυσικής των ηθών αρχίζει με την διακήρυξη ότι δεν υπάρχει τίποτε μέσα στον κόσμο η και έξω από αυτόν που θα μπορούσε να θεωρηθεί ως απεριόριστα καλό, εκτός από την αγαθή βούληση [10]. Το καλό βρίσκεται στο άτομο και θεωρείται ανεξάρτητα από την κοινωνία και τις κοινωνικές σχέσεις.

Οι κυριότεροι εκπρόσωποι της αυτόνομης ηθικής κατά τον εικοστό αιώνα ήταν ο Erich Fromm και ο Κορνήλιος Καστοριάδης. Κατά τον Fromm «ο άνθρωπος είναι μέτρο όλων των πραγμάτων». Και η υπέρτατη αξία της ανθρωπιστικής ηθικής, που είναι βέβαια ανθρωποκεντρική, «είναι η αγάπη του ατόμου προς τον εαυτό του» [11]. Ριζοσπαστικότερος υποστηρικτής της αυτόνομης ηθικής ήταν ο Κορνήλιος Καστοριάδης, ο οποίος ως αυτονομία ορίζει την «νομοθεσία» η την «ρύθμιση» που γίνεται από το άτομο που έχει «την κυριαρχία του συνειδητού πάνω στο ασυνείδητο». Η αυτονομία όμως έχει και κοινωνική διάσταση. «Δεν μπορούμε να θέλουμε την αυτονομία χωρίς να τη θέλουμε για όλους». Αλλά και «η πραγματοποίησή της δεν μπορεί να γίνει πλήρως νοητή παρά ως έργο συλλογικό» [12].

Γίνεται όμως φανερό ότι η σοφιστική μέθοδος του Πρωταγόρα, που επαναλαμβάνεται ουσιαστικά από τους νεώτερους και τους σύγχρονους υποστηρικτές της αυτονομίας, παρουσιάζει καιρία κενά. Κάθε άνθρωπος έχει την ιδιαίτερη ατομικότητά του. Ποιός άνθρωπος μπορεί να ληφθεί ως μέτρο όλων των πραγμάτων; Υπάρχει κάπου ο τέλειος άνθρωπος που θα μπορούσε να ληφθεί ως τέτοιο μέτρο; Είναι δυνατό η ανθρώπινη αυτονομία να ισχύσει χωρίς κανένα περιορισμό;

Η απάντηση στα ερωτήματα αυτά δίνεται από τα ίδια τα πράγματα. Έτσι η έννοια της αυτονομίας κατά τον Κάντιο δεν σημαίνει να επιλέγει ο άνθρωπος αυθαίρετα ότι θέλει, αλλά να θέλει ορθολογικά. Εξ άλλου κατά τον Fromm η αυτονομία αντλείται από την αγάπη του ατόμου προς τον εαυτό του, δηλαδή από την φιλαυτία του. Τέλος κατά τον Καστοριάδη η αυτονομία γίνεται νοητή μόνο ως έργο συλλογικό. Η αμφισημία η και η «στρατηγική ασάφεια» που ακολουθείται στις περιπτώσεις αυτές είναι προφανείς.

Η Καντιανή αυτονομία θωρακίζει τον άνθρωπο και τον απομονώνει από την κοινωνία. Η αυτονομία του Fromm προχωρεί περισσότερο. Αυτή παραπέμπει τον άνθρωπο στην φιλαυτία του, που είναι η μητέρα όλων των παθών. Τέλος η αυτονομία του Καστοριάδη προβάλλεται με κάποια «δημιουργική ασάφεια», που ευνοεί και την πολιτική εφαρμογή της.

Η υπερβολική πίστη στον ανθρώπινο λόγο και η μεγάλη εμπιστοσύνη στο

χειραφετημένο από την θρησκεία άτομο οδήγησαν τον νεωτερικό και μετανεωτερικό άνθρωπο σε ηθική σύγχυση και κοινωνική ασυναρτησία. Τα φαινόμενα αυτά σφραγίστηκαν με τους παγκόσμιους πολέμους, τις φρικτές γενοκτονίες, τις ανθρώπινες θηριωδίες και τις θεσμοποιούμενες αναίδειες που προβλήθηκαν και προβάλλονται με αυξανόμενο ρυθμό εμπεδώνοντας μια ανήθικη ηθική με όλες τις καταστροφικές κοινωνικές και οικολογικές συνέπειές της.

Ήδη όμως επιχειρείται και βαθύτερη τομή στον άνθρωπο και την ζωή του. Και η επιχείρηση αυτή γίνεται εύκολα κατανοητή από την ακόρεστη επιθυμία του ανθρώπου για να κατακτήσει την απόλυτη ελευθερία. Οι σχετικές όμως προσπάθειες γίνονται με λανθασμένο προσανατολισμό. Αφού προηγήθηκε η συστηματική προσπάθεια για αποδόμηση των βασικών συνεκτικών ιστών της κοινωνίας, όπως είναι η οικογένεια, η γλώσσα, τα ήθη, τα έθιμα και η θρησκεία, άρχισε πλέον να αποδομείται η ίδια η ανθρώπινη φύση και να στοιχειοθετείται νέα ανθρωπολογία.

Την θεσμοποίηση της αποδομήσεως αυτής και την προώθηση νέας ανθρωπολογίας επικυρώνει η θέσπιση του λεγόμενου αντιρατσιστικού νόμου και πρόσφατα του νόμου για την κατάργηση της διακρίσεως των δύο φύλων και τον αυτοπροσδιορισμό του φύλου κατά την συνείδηση του ατόμου σε ώριμη σχετικώς ηλικία, που στον τόπο μας τοποθετήθηκε στο δέκατο πέμπτο έτος. Ο άνθρωπος πλέον δεν «κατασκευάζεται» από τον Θεό ούτε από την φύση αλλά «αυτοκατασκευάζεται». Γίνεται ο ίδιος δημιουργός του εαυτού του· αυτοαναδομείται, αυτοθεώνεται.

Παράλληλα οι υποστηρικτές της αυτοαναδομήσεως προαποφασίζουν και προσχεδιάζουν τον κόσμο που θέλουν να δημιουργήσουν και τον προωθούν όχι μόνο ως αποδεκτό, αλλά και ως πλήρως φυσικό και σεβαστό για όλους. Ενώ δηλαδή ως τώρα έπρεπε ο καθένας να βλέπει και να σέβεται τον άνδρα ως άνδρα και την γυναίκα ως γυναίκα, από τώρα και στο εξής οφείλει να βλέπει τον άνθρωπο ως τα δεκαπέντε χρόνια του ως ανθρωποειδές ουδετέρου γένους, και από τα δεκαπέντε χρόνια του και εξής σύμφωνα με την μετάλλαξη που το ίδιο ελεύθερα θα επιλέξει η και εφεξής θα επιλέγει. Και οι επιλογές εδώ δεν γίνονται μόνο μεταξύ ανδρικού και γυναικείου φύλου, αλλά και μεταξύ δεκάδων άλλων φύλων που συμπεριλαμβάνουν και το ζωικό βασίλειο.

Αλλά η ελεύθερη επιλογή εδώ μπορεί να νοηθεί μόνο κατ'ευφημισμόν. Κατά την διαδικασία αυτή ο άνθρωπος αυτοϋποβιβάζεται στην κατάσταση του ανθρωποειδούς, οπότε χάνει αναγκαστικά την ανδρική η την γυναικεία φυσική ελευθερία. Επιπλέον όμως υποβιβάζει και την λογική του ιδιότητα, γιατί

καταφεύγει αλόγιστα σε αυτά που τον ωθούν τα ορμέμφυτά του η και οι διαφημιζόμενες προτάσεις. Το σημαντικότερο όμως είναι ότι η αντιμετώπιση του ρατσισμού γίνεται με τον υποβιβασμό του ανθρώπου στο ζωικό επιφανειακό επίπεδο του και την πλήρη παραθεώρηση του εσωτερικού πνευματικού βάθους του. Δεν διαφυλάσσει την «φύσιν» και την «τάξιν» του [13].

Όπως ήδη είπαμε, ο άνθρωπος δεν είναι όντως ελεύθερος αλλά αυτεξούσιος μέσα στους περιορισμούς των επιλογών που προσφέρονται στην κτιστή ύπαρξή του. Η αυτεξουσιότητά του δεν είναι η πραγματική ελευθερία. Ο άνθρωπος έχει την εξουσία να επιλέγει μόνο ανάμεσα στις δυνατότητες που του προσφέρονται. Κλήθηκε όμως να γίνει όντως ελεύθερος. Οι θεωρητικοί της αναδομήσεως του ανθρώπου όχι μόνο δεν ευρύνουν την ελευθερία του αλλά και φαλκιδεύουν την αυτεξουσιότητά του.

Η θέση ότι κάθε άτομο έχει το δικαίωμα να απορρίψει την ιστορία του επειδή του επιβλήθηκε και να βρει μόνο του την ταυτότητά του, θέση που συνιστάται επισήμως και από την Ευρωπαϊκή Ένωση, περιορίζει ασφυκτικά την ανθρώπινη ελευθερία. Και όταν το δικαίωμα της απορρίψεως επεκτείνεται στην φυσιολογία και την βιολογία, η φαλκίδευση της ελευθερίας γίνεται ολοκληρωτική. Έτσι με το πρόσχημα των δικαιωμάτων του ατόμου καταπνίγεται η ανθρώπινη ελευθερία.

Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι κατά την διαδικασία της εωσφορικής αυτοθεώσεως αναζητείται η κατάργηση διακρίσεων που καταργούνται και κατά την χαρισματική θέωση. Ήδη ο Απόστολος Παύλος διακήρυξε την «εν Χριστώ» κατάργηση των θρησκευτικών, εθνικών και κοινωνικών διακρίσεων, όπως ακόμα και την διάκριση των φύλων. Όποιος ενώνεται με τον Χριστό γίνεται, όπως σημειώνει ο άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής, «απάτωρ και αμήτωρ και αγενεαλόγητος», όπως ο Μελχισεδέκ, «μη έχων όπως υπό σαρκός κρατηθή και φύσεως, δια την γεγεννημένην προς το πνεύμα συνάφειαν» [14]. Αλλά εδώ η κατάργηση γίνεται με την ανύψωση του ανθρώπου στο πνευματικό του επίπεδο και την καταξίωση του εσωτερικού βάθους του.

Ο άνθρωπος δεν γίνεται ελεύθερος όταν κλείνεται στο εγώ του. Ο αυτοαποκλεισμός αποτελεί παραχάραξη των ορίων και των μέτρων της φύσεως του ανθρώπου που είναι κοινωνικό ον. Η ανθρώπινη ελευθερία δεν είναι νοητή χωρίς την παρουσία των άλλων. Τι ελευθερία μπορεί να έχει ένας άνθρωπος απομονωμένος μέσα στον κόσμο; Η παρουσία των άλλων αποτελεί προϋπόθεση για την ελευθερία, όπως άλλωστε και για την ύπαρξη και την επιβίωση του καθενός. Η κοινωνικότητα αποτελεί πρωτογενές στοιχείο της φύσεως του ανθρώπου. Όταν αυτός υποχρεώνεται και παιδαγωγείται να παραμείνει ως την εφηβεία του η και

ισοβίως ως ουδέτερο ον, παραδίδεται στο χάος φανταστικών δικαιωμάτων που συμπνίγουν κάθε προοπτική πραγματικής ελευθερίας. Έτσι η ελευθερία του ανθρώπου μεταβιβάζεται τελικά στην κρατική εξουσία ή στην εξουσία των ισχυρών, ενώ η ηθική αυτονομία μεταλλάσσεται σε ουσιαστική ετερονομία.

Η χριστιανική ηθική προβάλλει ένα νέο είδος ηθικής, που υπερβάλλει την αντιθετική διάκριση αυτονομίας και ετερονομίας. Αρχίζει ως ετερόνομη ηθική, που ανακαλεί τον αλλοτριωμένο άνθρωπο από την παρά φύση στην κατά φύση κατάστασή του, και συμπληρώνεται ως αυτόνομη με την ανύψωσή του στην κατά φύση κατάσταση. Τέλος η ηθική αυτή ολοκληρώνεται ως χαρισματική, που ελευθερώνει τον άνθρωπο από τους περιορισμούς της κτιστότητας και τον εισάγει στην χαρισματική ένωση και ανάκραση με τον Θεό και την ένθεη ζωή. Με τον τρόπο αυτόν εκπληρώνεται και ο πόθος του ανθρώπου να γνωρίσει και να κατανοήσει τις έσχατες αιτίες των πάντων ως δημιουργήμα «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν» Θεού.

Ο άγνωστος και απρόσιτος κατά την ουσία του Θεός γίνεται προσιτός και γνωρίζεται στον άνθρωπο με τις ενέργειές του, και ειδικότερα στους αγίους με την θεοποιό ενέργεια. Η θεογνωσία έχει προσωπικό και όχι αντικειμενικό χαρακτήρα. «Η γνώση του Ζώντος Θεού μας μεταδίδεται στην πράξη της ενώσεώς μας με Αυτόν στο ίδιο Του το Είναι... Η επιστημονική, η αντικειμενική μέθοδος γνώσεως σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να εφαρμοσθεί σε Αυτόν» [15].

Ο προσωπικός χαρακτήρας της θεογνωσίας θεμελιώνεται στην εμπειρία. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Χριστός προσκαλεί αυτούς που διερωτώνται για την προέλευση της διδαχής του να την δοκιμάσουν εμπειρικά. Αν κάποιος θέλει να τηρήσει το θέλημα του Θεού, βεβαιώνει ο Χριστός, θα γνωρίσει την θεία προέλευση της διδαχής του [16]. Πηγή της θεογνωσίας είναι ο συντονισμός της θελήσεως και των ενεργειών του ανθρώπου με την θεία θέληση και ενέργεια. Και ο συντονισμός αυτός πραγματοποιείται με την τήρηση των θείων εντολών, που είναι ως θείες ενέργειες μεταδίδουν την άκτιστη ζωή του Θεού στην κτιστή εικόνα του, τον άνθρωπο [17].

Η αληθινή γνώση είναι «πράξη, στην οποία πρέπει να μετέχουν και ο νους-πνεύμα, και η καρδιά-ψυχή, και το σώμα· και η συνείδηση και η λογική και η θέληση και το αίσθημα· επάνω όμως από όλα η αγάπη, με άλλα λόγια ολόκληρη η ύπαρξη, στο σύνολο όλων των "δυνάμεών" της» [18]. Η Θεογνωσία πραγματοποιείται υπό τον όρο ότι εμείς ζούμε στον Θεό και ο Θεός σε μας [19]. Μέσα στο ρεύμα της ένθεης αγάπης που προσανατολίζεται στην βασιλεία του Θεού καταργούνται όλες οι ρατσιστικές, κοινωνικές, βιολογικές και λοιπές διακρίσεις και διανοίγεται η

απόλυτη ελευθερία.

Η εμπειρία αυτή γίνεται ταυτόχρονα ατομικά και συλλογικά. Ακριβέστερα γίνεται «εν κοινωνία» η ορθότερα «εν Εκκλησία». Και η πληρότητα της εμπειρίας αυτής είναι ανάλογη με την πληρότητα της μετοχής του προσώπου στην εν λόγω κοινωνία, την Εκκλησία. Η Εκκλησία ως εν Χριστώ κοινωνία, όπου όλα τα μέλη μετέχουν ταυτόχρονα στο ίδιο πράγμα, έχει διαχρονικό και υπερχρονικό χαρακτήρα [20]. Η εν Χριστώ κοινωνία με τις κατακόρυφες και τις οριζόντιες διαστάσεις της είναι η πηγή του «νόμου» της ηθικής κρίσεως. Με τον τρόπο αυτόν η χριστιανική ηθική είναι ταυτόχρονα αυτόνομη και ετερόνομη· αυτόνομη με την φαινομενική ετερονομία της και ετερόνομη με την ουσιαστική αυτονομία της.

Η χριστιανική ζωή είναι προσανατολισμένη προς την απόλυτη ελευθερία. Και ο προσανατολισμός της αυτός συνεπάγεται αγώνα πνευματικό και υπευθυνότατα για αταλάντευτη πορεία. Η χριστιανική ηθική δεν αποσκοπεί στον συμβιβασμό της δουλείας με την ελευθερία, αλλά στην μετάβαση από την δουλεία στην ελευθερία. Βέβαια η μετάβαση αυτή δεν είναι εύκολη ούτε απλή. Δεν είναι καν δυνατή ως ανθρώπινη επιτυχία. Αυτό όμως δεν ματαιώνει τον τελικό σκοπό της χριστιανικής ηθικής, που είναι η ελευθερία χωρίς οποιαδήποτε εξωτερική επιβολή· η εν Χριστώ αυτονομία.

Πρέπει όμως να ομολογηθεί ότι η χριστιανική ηθική παρουσιάζεται συχνά αποκρουστική, γιατί φαίνεται να αγνοεί η και να αναιρεί τον ίδιο τον σκοπό της, την ελευθερία. Αυτό όμως δεν προκύπτει από την φύση της, αλλά από την παραποίηση η την κακή εκπροσώπησή της. Και τα φαινόμενα αυτά δεν είναι καθόλου σπάνια στον χριστεπώνυμο κόσμο. Όταν η χριστιανική ηθική αποσυνδέεται από την οντολογική βάση της, που είναι η εν Χριστώ ζωή, μεταπίπτει σε ηθικισμό που μεταλλάσσει τον Χριστιανισμό και τον στρέφει προς τον φονταμενταλισμό. Η χριστιανική ηθική, ως κατά Χριστόν ζωή, συνδέεται άρρηκτα με την εν Χριστώ ζωή, που προϋποθέτει την αυτεξουσιότητα του ανθρώπου και τον κατευθύνει στην αληθινή ελευθερία.

Η χριστιανική ηθική έχει δυναμικό χαρακτήρα. Χωρίς καμία «δημιουργική» ή «στρατηγική» ασάφεια και αμφισημία, καλεί τον άνθρωπο από την ετερονομία στην ουσιαστική αυτονομία. Όσο περισσότερο γνωρίζει τον Θεό, τόσο πιο αυτόνομος γίνεται. Και όσο πιο αυτόνομος γίνεται, τόσο στενότερα ενώνεται με την κοινωνία. «Η αυθεντική ηθική ζωή», γράφει ο Γέροντας Σωφρόνιος, «είναι δυνατή μόνο υπό τον όρο της αληθινής γνώσεως, δηλαδή της ορθής αντιλήψεως των πραγμάτων... Όπου δεν υπάρχει ορθή αντίληψη των πραγμάτων, εκεί δεν πρέπει να αναμένουμε ορθές πράξεις» [21].

Η αυθεντική γνώση του Θεού είναι γνώση της αγάπης. Και παραμονή στον Θεό είναι παραμονή στην αγάπη. Η προκοπή στην θεογνωσία συνάπτεται με την προκοπή στην ηθική, που ταυτίζεται με την προκοπή στην αγάπη. Η ανιδιοτελής αγάπη, που είναι πηγή της ελευθερίας, είναι και ο εν ελευθερία συνεκτικός δεσμός της κοινωνίας.

Παραπομπές:

- 1. Μαξίμου Ομολογητού, *Ερμηνεία εις το Πάτερ ημών*, PG 90, 893C.**
- 2. Συμεών Ν. Θεολόγου, *Θεολογικός* 1,350-57, έκδ. J. Darrouzès, «Sources Chrétiennes», τόμ. 122, σ. 122.**
- 3. Βλ. Αρχιμ. Σωφρονίου, *Το Μυστήριο της χριστιανικής ζωής*, Έσσεξ Αγγλίας 22011, σ. 199**
- 4. Μαξίμου Ομολογητού, *Κεφάλαια περί αγάπης* 3,8, PG 90,1020A.**
- 5. Βλ. *Ρωμ.* 1,20-1.**
- 6. Βλ. *Γαλ.* 5,13.**
- 7. *Γέν.* 3,5.**
- 8. H. Diels-W. Kranz, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, τόμ. 2, Berlin Weidmann 61952, 262-268. Πρβλ. Πλάτωνος, *Θεαίτητος* 151E 152A.**
- 9. I. Kant, *Τα θεμέλια της μεταφυσικής των ηθών* (μεταφρ. Γ.Τζαβάρα), Αθήνα-Γιάννενα 1984, σ. 96-97.**
- 10. Βλ. I. Kant, *Ό.π.*, σ. 33.**
- 11. E. Fromm, *Ο άνθρωπος για τον εαυτό του. Έρευνα στην ψυχολογία της ηθικής*, Εισαγωγή-μετάφραση Δ. Θεοδωρακάτου, Αθήνα 1974, σ. 53 και 46.**
- 12. Βλ. Κορνηλίου Καστοριάδη, *Η φαντασιακή θέσμιση της κοινωνίας*, Κέδρος, Αθήνα 1981, σ. 151 και 159.**
- 13. Συμεών Ν. Θεολόγου, *Ό.π.* Πρβλ. και Γρηγορίου Παλαμά, *Κεφάλαια* 43, έκδ. Π. Χρήστου, *Γρηγορίου του Παλαμά, Συγγράμματα*, τόμ. 5, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 60.**

14. Μαξίμου Ομολογητού, *Κεφάλαια διάφορα θεολογικά και οικονομικά* 5,75, PG 90,1380BC.
15. Αρχιμ. Σωφρονίου, *Οψόμεθα τον Θεόν καθώς εστι, Έσσεξ Αγγλίας* 5 2010, σ. 140.
16. Βλ. *Ιω.* 7,17.
17. Βλ. Γ. Μαντζαρίδη, *Χριστιανική Ηθική*, Ι. Μ. Μ. Βατοπαιδίου, Άγιον Όρος, τόμ. 2,32015, σ. 195. Πρβλ. Αρχιμ. Σωφρονίου, *Το Μυστήριο της χριστιανικής ζωής*, σ. 198.
18. Αρχιμ. Σωφρονίου, *ό.π.*, σ. 203.
19. *Ό.π.*, σ. 212.
20. Βλ. Νικολάου Καβάσιλα, *Περί της εν Χριστώ ζωής* 4, PG 150,60D.
21. Αρχιμ. Σωφρονίου, *Το Μυστήριο της χριστιανικής ζωής*, σ. 223.
22. Βλ. *Ιω.* 4,16.